

A költő hátralép

Hodossy Gyula: *Minden addig, hatvanig*

Vámbéry Polgári Társulás, 2021

„A költő Hodossy Gyula hátralép egyet, hogy teret adjon a közösségszervező Hodossy Gyulának”, aki „nemcsak közösségformáló és intézményteremtő, hanem a szlovákiai magyarság következetes és megkerülhetetlen közéleti-kulturális-irodalmi-szellemi személyisége” is: olvasható a *Minden addig, hatvanig* hátsó borítóján. Ahogy a cím ígéri, „minden” szóba kerül a születésnap alkalmából megjelentetett könyvben, minden, amit a szerző az életrajzából kiemelni, közhírré tétetni érdemesnek, lényegesnek gondolt. Különös módon építette fel a szerkezetet, a fejezetek élére nem címszavakat vagy mondatokat, egy-egy életszakasz sajátosságait hangsúlyozó gondolatokat állított, hanem pusztán évszámokat, 1960-tól 2020-ig, kihagyásosan, a születése esztendejétől 1981-ig csupán azokat emelve ki, amelyek valamilyen módon kapcsolódtak az irodalomhoz, az olvasáshoz, költői-közírói pályakezdéséhez. Ezeket mint egy emlékirat töredékeit sorjáztatja. Hatéves: megkapta élete első könyvét, Nemes Nagy Ágnes *Az aranyecsetjének Szádelije* varázslatban részesítette. Tízéves korában egy rokonától – ami addig hiányzott a családban – Bibliát örökölt. Tizenégy esztendő, bekopogtat a Csallóköz szerkesztőségébe későbbi mentorához, patrónusához, Mészáros Károlyhoz, aki összeállít neki egy tantervet, mi mindent olvasson – hogy a versekről miként vélekedik, homályi fedi. Tizenöt éves, Nagy László vágssellyei estjén mint a csallóközi „írókülönítmény” tagját bemutatják a költőnek, felolvas egy verset is. 1979: háromnapos szabadtéri rendezvény Dunaszerdahelyen a helyi József Attila Ifjúsági Klub összeállította műsorokkal,

Síppal, dobbal, nádi hegedűvel címmel. Nyolcvanas évek eleje: a Csemadok népművelési programjához illeszkedve művelődési klubok szervezése; aggodalom: „lábra kap-e végre-valahára a klubmozgalom”. Aztán egy titokzatos *Levél*, az is lehet, ugyanaz a feladó és címzett, a „cselezdéki irodalmárnak”, a – kötet címlapja alakhármasához hasonlóan – „hosszú sálat hordó ifjúnak”.

A levél előzetesként szolgálhat a könyv gerincét alkotó irodalomtörténeti esemény, az Iródia mozgalom krónikájához. A kezdet, 1983 nyarán, Érsekújvárhoz, a Csemadok székházához kötődik, ennek az igazgatója Hodossy, aki lehetőséget teremt arra, hogy a helyi, majd a környékbeli verselő, írótagó ifjak összejöjjenek, megismertessék egymással az irományaikat. Nevük az író-óvoda, a diák, az irónia, a paródia szavak összevonásából lett Iródia, amely nem volt tagsággal jelölt szervezet vagy társaság. Idővel – 1986. szeptemberi, felsőbb utasításra történt felfüggesztéséig – az irodalmi mellett különböző tagozatok alakultak (képzőművészeti, néprajzi, a természettudományi, történelmi), igény mutatkozott politológiai és szociológiai alcsoport szervezésére is: mindezek a kezdeményezések, beleértve az 1984-ben létrehozott Iródia-fórumot, szemben álltak a pártállami törekvésekkel, ezért az önszerveződési mozgalom „mindennemű tevékenységét” 1986 szeptemberében felfüggesztették. Ebben az évben a legtehetségesebbnek tartott írók-költők alkotásai a *Próbaút* című antológiában jelenhettek meg, a találkozók elhangzottak pedig a pár év alatt 17 füzetben. Úgy tűnhetett fel, a hatalom a mozgalmat csupán új mederbe

terelte azzal, hogy decemberben létrehozta a Szlovák Írók Szövetsége (SZUSZ) magyar tagozata mellett működő Fiala Írók Körét (FÍK), amelynek titkára előbb Hicsnyai Zoltán lett, s csak utána Hodossy. Ő kezdeményezte Somorján egy bibliográfus társaság megalapítását, főként pedig a csehszlovákiai magyar irodalom könyvtárát, ahol föllelhető lett volna a Csehszlovákiában megjelent összes magyar mű a róluk szóló publikációkkal együtt. Ezt azonban – ahogy a kevés, névvel azonosítható írások egyikének szerzője, Tóth Károly állítja – a „hivatal lehetetlenné tette”, működhetett viszont az az ERTÉ-STÚDIÓ, amely „a kísérleti művészet és irodalom meghonosítását és propagálását tűzte ki feladatául”. Tóth, a Madách Kiadó egykori szerkesztője, 1989-ben a Független Magyar Kezdeményezés (FMK) egyik alapítója, aztán elnöke, illetve alelnöke, azaz politikus – dátumozás nélkül közölt áttekintésében – „máig érthetetlenek” tartotta e megkülönböztetést, holott morfondírozása közben rátalált az okra: a nemzetiségi kultúrájuk „egyik legérzékenyebb pontjára”, a „hagyomány kérdésére”. Elégge egyértelmű talán, és nem csak utónézetből, hogy a kísérleti irodalom favorizálása a szóba hozott „élő” hagyomány – bár nevek, életművek itt nem kapcsolódnak hozzá, de bátran felvethető, hogy például a Fábry Zoltáné, valamint a Dobos László, Duba Gyula nemzedékéhez tartozóké – ellenében történt. Akkora tudatossággal és elszántassággal, hogy az „élők” kultuszát letörendő mindennél előrébb valónak tartották (maga a cikk nevezi így) egy „ellenkultusz” kialakítását, egy sohasem élt, azaz kitalált irodalmár és művészeti mindenés, a két világháború közötti években nemlétezően kibontakozó Tsúszó Sándor életművére alapozva. Merthogy az – úgy mond, és ezt sokan mondták volna, nemcsak Tóth Károly, hanem több íródiás, köztük Hodossy is – „a korabeli európai irányzatokkal szinkronban fejtette ki páratlanul gazdag és sokrétű tevékenységét”. Európai horizont kell, mert a csehszlovákiai magyar

irodalom rákfenéje „valahol lokális jellegében és differenciálatlanságában rejlik”, az utóbbit a különböző irányzatok fórumhoz juttatásával vélték megszüntethetőnek. Az előbbit pedig? Kiindulópont lehet az állítás, miszerint a kisebbségi kultúrán belül az irodalmi tevékenységüket nézve „deklaráltan apolitikus” Iródia „szellemiségének az értéke” nehezen felmérhető, miután a társaság „soha nem tett kísérletet arra, hogy ezt a helyet (azaz: a lokalitást) valamennyire is értelmezze önmaga számára”. Mind emiatt a rákfene nem egyéb, mint az irodalom „kisebbségi megközelítése”. Ki nem mondatik, hogy a nemzetiség régi sérelmeinek és jelen gondjainak a kibeszélése és kiéneklése. A lokalitás elszigetel, az európaiság nyitottá tesz – állítódik egymással szembe, mint Grendel Lajos híres esszéjében: *Elszigeteltség és egyetemesség*. Tsúszó volt (s maradt) a remény, sőt, tán garancia, hogy az ő nyomában a szlovákiai magyar irodalom a helyi, kisebbségi terepről átcsúszik európai területekre, azokra legalább.

Kezdődik az ellenkultusz akkor tájt, amikor az egyetlen folyóirat, az *Irodalmi Szemle* a fennállásuk harminc éve során közölt „vitaanyagait” jellemezve azt állapítja meg, hogy ezek „többségét nem a nemzetiségi kultúra gondjai, bajai, sikerei hívták napvilágra”. Továbbá hogy „az ankétok szövegeiből fel-felsejlenek a nemzetiségi kultúrát megcsúfoló, megkárosító nyilatkozatok, cselekedetek, események, tervek, politikai döntések, de ugyanúgy az ezeket megokoló, a jobbik rossznak elfogadtatását népszerűsítő részek is”. A polémia egyik meghirdetője a FÍK volt, amelynek elsődleges célját Hodossy Gyula a menedzseri szemlélet elterjesztésében, az irodalomszervezésben, intézmények teremtésében jelölte meg. Méghozzá „kisebbségi megközelítéssel”: a Hét vitájában felvetette, fontos elgondolkodni, a „meglevő, nemzetiségünk szolgálatába állított intézményeink, szervezeteink [...] tudnak-e, akarnak-e munkájukkal távlatot nyújtani a csehszlovákiai magyarságnak”. A kérdésben benne

rejtett, ha nem más, legalább az „aligha” – s benne a változtatás szándéka. Amit megerősített az idő, a „bársonyos forradalom” 1989. november végi győzelme. Meg a Független Magyar Kezdeményezés létrehozása, amelyet Hodossy oly nagy horderejűnek tart ma is, hogy a kötet ritkán használt vastag betűkkel emeli ki: a prágai diáktüntetésekkel egy időben Tóth Károly javaslatára huszonketten nyíltan vállalták „a kommunista hatalommal szembeni csehszlovákiai magyar politizálást”.

S itt mutatkozik meg a legnyilvánvalóbban az a hiány, ami a könyv különös szerkesztési elvéből adódik – nevezetesen, hogy az írások túlnyomó többsége (eltekintve néhány névvel ellátott vendégzövegétől és a szerző cikkeiktől) Hodossy Gyulával készített beszélgetés, interjú. A pálya alakulását időrendben követve, értelem- vagy alkalm szerűen eredményekre összpontosítanak, érdemeket hangsúlyoznak, vitatható vagy tisztázatlan dolgok felvetésétől azonban inkább tartózkodnak. Így igen gyakoriak az ismétlések, kifejtetlenül, mélyebb magyarázat nélkül maradnak viszont az interjúalanyok közvetlenül a rendszerváltozáshoz kapcsolódó szerepvállalásai. Például, hogy őt, aki – miként ezt Tóth László is hangsúlyozza a 2009-es *Biztosíték* című portrévázlatában – a szocializmus végévei során voltaképp illegálisan ott tevékenykedett a Csehszlovákiai Magyarok Jogvédő Bizottsága körül, mi készítette arra, hogy elpártoljon a megalakulásától, 1978-tól 1989-ig decemberéig működő bizottság szóvivőjétől, Duray Miklóstól. Az FMK mozaikszavából kiindulva: a kétszer is perbe fogott, majd börtönre ítélt, nyíltan ellenzéki Duray emberi, politikai vagy miféle függetlenségével akadt bajuk, s hozzá képest a magukét (mind a huszonegyen) miben gondolták másnak. Tartalmában, módszerében, az államalkotó nemzetek, csehek, szlovákok hatalomgyakorlásával szemben általában a magyar (s nem a kisebbségi magyar) érdekek képviselőjét milyen eszközökkel élve kezdeményezik. De ha a szembenállás he-

lyett, bizonyos önrendelkezés, autonómia naiv reményében, az (állam)érdekek közös követése vetődött is fel, akkor sem érthető a jogvédelem addigi gyakorlatának semmibevétele. S azoknak a versikéknek az üzenete, amelyeket Hodossy gyűjtött – „Fűben-fában orvosság, / FMK-ban megoldás”; „Duray Miklós azt üzenete, / elfogyott a regimentje. / Tóth Karcsi meg azt üzenete / FMK-ba léptek bele” – csak úgy értelmezhető, mintha anno a Kossuth-nóta ellenében egy másikkal toborozták volna a magyar függetlenségért harcolókat. Hogy mindez – akár maig hatóan – a szlovákiai magyarság politikai küzdelmeiben, pártos alakulásaiban hova vezetett, ehhez a Somorján működő Fórum Kisebbségkutató Intézet gondozásában kiadott *A rendszerváltás és a csehszlovákiai magyarok, 1989–1992* két vastos kötetének mélyinterjúit, vallomásait lehet tanulmányozni. A párhuzamos „kezdeményezések” harcias alapjait tekintve pedig Domokos Géza a romániai magyar kisebbségi „rendszerváltás” ugyancsak az 1989–1992 közötti éveinek eseményeit felelevenítő *Esélyét* vagy Király Károly *Nyílt kártyákkal* című könyvét. Nem utolsósorban Sütő András naplójegyzeteit (*Szemet szóért, Heródes napjai*), hogy erősödjék a feltevés: Romániában éppúgy, mint Csehszlovákiában, a demokrácia beköszöntével azoknak a háttérbe szorítására történtek – „sikeres” – kísérletek, akik a maguk szerepkörében a legtöbbet tették az eljövetele érdekében.

Mai nézőpontból úgy látszik, hogy egy nemzedék leváltása kezdődött akkor. Hodossy a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának (SZMÍT) elnökeként 2020-ban nyilatkozta (itt sincs feltüntetve sem az interjú szerzője, sem a megjelenés helye, pontos dátuma), hogy a fiatalok „már teljesen máshogy látják a világot”, mint amikor elkezdte a munkáját, és „sok szenvedéssel jár, sok energiámba kerül, hogy megértessem magam és hogy megértsen őket”. „Ha azt mondom – folytatja –, hogy a magyarság megmaradása, akkor ez a legfonto-

sabb minimum, de ebben sincs egyetértés. A probléma, azt gondolom, hogy itt van. Az nem lehet, hogy bizonyos szlovákiai magyar értelmiségi körökben a magyar vagy a nemzet szó szitokszóvá válik már.” Ugyanerről érkezett Tóth László alapvető, maradandó értékű dolgozata, a *Hagyományfolytonosság – hagyománytörés – identitás*, jellemzőnek tartva, hogy a szűkebb közösséghez (vagyis a magyar nemzeti-séghez) tartozás élménye az újabb nemzedékek számára nemcsak megélhetlenné, hanem „egyesen értelmezhetlenné is” lett, a nyelvromlás nem jelent veszélyt, mi több, „a nyelvi elbizonytalanítottság” biztonságérzetet ad. Hogy mi vezetett ide, a lehetséges okok közül Hodossy egyfelől számol, a magyarországi kultúrharccal, amely – „sajnos” – szerinte „rányomja a bélyegét az itteni írók gondolkozására is”. Tapintatból vagy feledékenységből tán, de nem veszi számításba a szlovákiai magyar harci fejlemények szülőiteit: Grendel említett esszéjét, a csatamező markotányosnőjének fattyát, Tsúszó Sándort, akit Híznai Zoltán 1991-es példázatos vitairatai, a *Vízilovak és más tetemállatok*, majd a *Kihergelés* követtek. Utóbbi a címevel szelíden kérdezettve: ki hergelt, s kit.

Ennek előtte Hodossy Gyula és barátja, a vagsellyei Vörösmarty Klub legendás vezetője, Tóth Lajos régi céljuk elérése érdekében fontosnak tartották egy olyan Független Klubtanács megalakítását, amely mintegy az 1990. január legelején önmagát feloszlató Csemadok Központi Tanácsa helyébe lép. A helyzet vagy a FMK diktálta, nem lehet tudni, de a „politikailag nem elkötelezett” klubok, baráti társaságok, kaszinók, kulturális és hagyományörző egyesületek tevékenységének összehangolását tartották feladatuknak, ugyanakkor a „magyar kultúra ápolása és a nemzeti identitástudat erősítése” szándékával. Hamarosan más irányt jelölt ki számára a sors, olyan közösségi munka vállalására bátorította, amely önmagát is kiteljesítő életprogramjává lehetett: mindjárt 1990-ben egyik alapítója lett a Szlovákiai Magyar

Cserkészszövetségnek. A 2020-as, említett interjúban így indokolja e váratlan lépését: a rendszerváltást követően „egy-két hónapra belül rá kellett jönnöm, hogy a nem ellenzéki politizálás nem nekem való”. Ami értelmezhető úgy is, hogy a „független kezdeményezés” taktikája s programja nem a szája íze szerint való lett, de úgy is, hogy az ellenzéki magatartást a cserkészek élén vélte követhetőnek. Ahová – kissé meglepő módon – közvetetten Duray Miklós „jövöltábol” került, ő ismertette össze a Külföldi Magyar Cserkészszövetség New Jersey-i ügyvezető elnökével, Bodnár Gáborral, aki úgymond rávette a felvidéki cserkészek megszervezésére. Öt évig volt a szövetség elnöke, de a korábbi s a későbbi időkre is igaz, amit Tóth László a portrévázlatban állít: „kevesen vannak, akik az elmúlt két évtizedben – mind országos, mind helyi szinten – annyi tovább hatót hoztak létre, mint ő”. 1994-ben örömmel jelenthette ki, hogy a Csemadok után a cserkészeké a második legnagyobb és „remélhetőleg a leghatékonyabban működő társadalmi szervezet”. Büszke lehetett az általuk létrehozott, a nevében arany liliumot jelentő Lilium Aurum Kft.-re, amelyhez egy kereskedelmi részleg, egy nyomda és egy könyvkiadó is tartozott. Számok, dátumok (noha nem minden cikkben egyeznek): 1991-től 2011-ig félezernél több könyvet jelentettek meg, prózát, lírát, egyházi irodalmat, néprajzit, de társadalomtudományit, képzőművészetit, művelődéstörténetit, környezetvédelmit is. Havi lapjuk a *Cserkész* volt, sorozataik: Katedra Könyvek, Egyetemi Füzetek, Népismereti Könyvtár, Az én Naptárom, Verses Magyar Történelem. Hodossy nevéhez fűződik két fontos alapítvány létrehozása is: a Katedráé és a Vámbéry Polgári Társulásé. Az előbbi tanulmányi versenyeket rendezett, matematikából, irodalomból és történelemből évente úgy négy és hater azokat mozgatva meg; díjat alapított, évente öt kategóriában; „Egy falu – egy könyv” akciót kezdeményezett, hogy minden magyar nyelvű iskolába eljussanak a modern

irodalom alkotásai (is). Az utóbbi, a ma színvonalas könyvkiadóként is működő társulás a Vámbéry irodalmi kávéházban 2009-ig hétről hétre programot rendezett, az előadások hat kötetben, antológiában láttak napvilágot. A gyermekeveit Dunaszerdahelyen töltő Vámbéry Árminról életmű-sorozatot indított, újraélesztette a kultuszát a róla s a Kelet-kutatókról tartott tanácskozásokkal is.

Nagyjából ennyi a leltár. Különös, akár hiánynak is tartható, hogy irodalmi, költői munkálkodásáról alig ejt szót, és alig a tizenötödik évébe lépett, kéthavonta megjelenő *Opus*-ról, a SZMÍT folyóiratáról. Amit szóba hoz, az akkor megjelenés előtt álló, a hatvanadik születésnapjára készült *Minden addig* című verseskötete, ahogy Zalán Tibor mélyen szántóan szellemes utószava jellemzi, „töredékek, szilánkok, maximák, hátrahagyott versek”, „morzsák” gyűjteménye, „létformájuk esetlegesnek tűnhet, de létezésükben egészek”. Egészek, mint

az a verse volt, ami miatt 1979-ben két évre eltiltották a publikálástól, az *Utazás nagyapám körül*. Így hangzott: „1874-ben szül. a királyi Magyarországon. / 1920-ban házasságot köt a Csehszlovák Köztársaságban. / 1942-ben jól menő szabósága van a Horthy-Magyarországon. / 1946-ban vezme domcek na chrbát. / Útközben megőrül. / 1968-ban meghal szülőhelyén. / A történelem saját halottjának tekintí” (a szlovák nyelvű szöveg: „hátára veszi házát”). Öntanúsító költemény. Az önismeret, önértet és önbecsület verse. Példája annak, hogy egy szűkebb közösséghez, a kisebbségi magyarsághoz tartozás tudata, tapasztalata és élménye átélhetővé, fájdalmas emlékké lehet. Példája annak, mi kezd az újabb nemzedékek számára értelmezhetetlenné lenni. De Hodossy Gyula ezen keseregve bizakodhat is: amit különböző vállalásaiban létrehozott, ha *minden addig, hatvanig* hatott, érvényes volt, akkor az maradhat hetven felé is.

Márkus Béla

MÁRKUS BÉLA (1945) a Debreceni Egyetem nyugalmazott docense. Utóbbi kötetei: *Gál Sándor* (2017), *Szilágyi István* (2018), *Cseres Tibor* (2022).